

розвалини Колізею стають нічним прихистом для закоханих. Саме у Римі відбувається зустріч з істиною.

Таким чином, розглянувши оповідання Е. Уортон „Римська лихоманка” на всіх рівнях епіфанічної моделі, треба відзначити, що заголовок тексту включений у кожний з них. Між текстом та його заголовком існує формально-смісловий зв’язок, що здійснюється завдяки повторам слів заголовку. Через вербалізацію заголовка будується макроструктура, розкривається текстостильовий концепт й ідеалізована істина твору, характеристика персонажів, світлокольорова перспектива та топос локально-часової єдності. Заголовок сприяє глибшому розумінню тексту, виявленню його імпліцитної сторони.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арнольд И. В. Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста // Иностранная литература в школе. – 1978. – № 4. – С. 23-31
2. Васильева Т. В. Когнитивные механизмы формирования и функционирования заголовка // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2006. – № 1. – С. 154-171
3. Волков А. Заголовок, або наголовок. // Лексикон загального та порівняльного мовознавства. – Чернівці: Золоті літаври. – 2001. – 634 с.
4. Желтоногова Т. В. Заголовок як компонент структури українського поетичного тексту. Авт. дис. ... канд. філ. наук – Кіровоград, 2004. – 19 с.
5. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): Дис... д-ра філол. наук: 10.02.05. – К., 2003. – 502 с.
6. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
7. Лукин В. А. Художественный текст: Основы лингвистической теории. Аналитический минимум. – М.: Ось-89, 2005. – 560 с.
8. Мирошникова Н. А. Поэтика заглавий // Русский язык и литература в учебных заведениях. – 2003. – № 3. – С. 25-26
9. Сыров И. А. Функционально-семантическая классификация заглавий и их роль в организации текста // Филологические науки. – 2002. – № 3. – С. 59-69
10. Фоменко Е. Г. Типологическое в идиостиле Джеймса Джойса: монография. – Запорожье: ЗГУ, 2004. – 329 с.
11. Фролова О. Е. Грамматика заглавия //Русская речь. – 2006. – №5. – С.49-56.
12. Johnson L. K. Edith Wharton and the Fiction of Marital Unity // MFS Modern Fiction Studies - Volume 47, № 4, 2001, pp. 947-976
13. Kim Sh. Edith Wharton and Epiphany // Journal of Modern Literature, 2006. – 29.3, p. 150-175
14. The American Tradition in Literature / edited by Perkins G., Perkins B. – New York, 1994. – 2115 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Литовка – аспірантка кафедри англійської філології Класичного приватного університету, м. Запоріжжя.
Наукові інтереси: лінгвістика художнього тексту, англомовний художній дискурс першої третини ХХ століття.

ЕМОЦІЇ ЯК ОБ’ЄКТ ВИВЧЕННЯ У КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Оксана ЛОЗОВА (Львів, Україна)

The author of the article generalizes the existing approaches to the essence and the content of emotion in the cognitive interpretation, also distinguishing between the categories of emotivity, emotionality and evaluation in the process of cognition. The author applies notions of cognitive metaphor and cognitive prototypical schemes for practical analysis of emotivity.

Автор узагальнює наявні шляхи інтерпретації суті емоції та її складових, розрізняючи також поняття-категорії емотивності, емоційності та оцінності у процесі пізнання. У статті здійснюється практичний аналіз емоційності через застосування схем-прототипів емоцій та механізму когнітивної метафори.

У сучасному мовознавстві поняття емотивності розуміється досить широко: емотивний відтінок значення знаходять практично у будь-якому висловлюванні, проте необхідна розробка відповідних методів аналізу, враховування належних параметрів емотивності, з’ясування особливостей вербалізації емоцій, їх розгортання, динаміки у комунікативній діяльності людини. Тож метою нашої статті є синтез вітчизняного та зарубіжного досвіду у царині когнітивного розуміння емотивності; розмежування категорій емоційності та емотивності, визначення частки оцінності у власне почутті-емоції, та елементи практичного аналізу емоційної лексики.

Слід зазначити, що емоції охоплюють усе життя та діяльність людини і широко відображені засобами мови, тож у межах когнітивної лінгвістики вони розглядаються як певні структури знань про емоції чи стани, логічно або каузально залежні від цього знання, і це дозволяє поставити питання про те, якого роду знання репрезентуються мовними одиницями. Емоційність же у мовному заломленні, тобто чуттєва оцінка об’єкта, вираження

мовними чи мовленнєвими засобами почуттів, настроїв, переживань людини називається емотивністю [11: 153]. Більшість дослідників [7; 8; 20; 21] чітко розмежовують поняття “емотивність” та “емоційність”, вважаючи емоційність психологічною характеристикою особистості, а також стану, якостей та рівня її емоційної сфери, а емотивність – лінгвістичною характеристикою тексту (або лексикону). Зазначають також, що емотивність завжди оцінна і експресивна, але не навпаки [11: 153]. Тож однією із поширених концепцій емоцій є оцінна теорія, серед прибічників якої немає цілковитої єдності. Так, на гадку грона мовознавців та психологів [4; 10; 13; 21; 26 та ін.], емоції невід’ємні від когнітивної оцінки як її наслідок, і ця оцінка ґрунтується на (не)відповідності події потребам суб’єкта-агента. Визначення та розмежування емоцій, з урахуванням ролі когнітивних емоціогенних факторів, пов’язується із способом сприйняття емоціогенних ситуацій [13: 314-384]. Емоція включає емоційний сигнал та пропозиційний зміст, які розкодовують когнітивну оцінку, її причини [21: 40]. Так, першопричиною емоцій вважають фізичне чи ментальне сприйняття певного стану речей [4: 45]. Стимулом же окремої емоції є зазвичай інтелектуальна оцінка певного стану речей як (не)сподіваного, (не)бажаного для суб’єкта. Оцінку виділяють як окрему фазу породження емоцій, оскільки озвучення емотивних реакцій мовця значно залежить від різних видів оцінки (як-от, моральної, етичної, соціальної, побутової тощо) [4: 52]. Також розрізняють первісну і вторинну оцінки: є емоції-емоційні стани, наслідок первісної оцінки, вербалізовані тому, що оцінка передувала їм; та емоції-емотивні відношення, спровоковані вторинною оцінкою об’єкта [21: 40]. Вторинна оцінка є вербалізованою, а первісна – власне когнітивною оцінкою емоційної ситуації, що дало початок гіпотезі, за якою відмінності між різними видами вербалізованих емоцій є результатом відображення різних видів первісної когнітивної оцінки, специфіка кожної з яких визначається не лише характером оцінки, але й ступенем її категоричності [15: 88]. Проте вербально співвідношення та взаємодія оцінки і емоційної реакції, представленої емотивним станом (відношенням), складніші, оскільки емоція буває як результатом певного виду оцінки, так і її підставою. Ю. Д. Апресян зазначає, що співвідношення власне почуття (переживання) та інтелектуальної оцінки в різних емоціях може бути різним. Отож емоції концептуалізуються як первісні, базові, стихійні (як-от, страх, радість, де переважає відчуття як таке), та вторинні, окультурені, менш стихійні (як-от, надія, гнів, відчай, де переважає інтелектуальна оцінка та реалізується критерій (не)бажаності для суб’єкта ситуації – джерела емоції) [4: 53-54].

В. І. Шаховський та В. В. Жура висунули ідею представлення емотивного дейксису як сукупності фіксованих у свідомості мовця понять про ціннісні орієнтири [21: 38]; виявлення загальних чинників емотивності висловлювання: інтенції, модальності, спрямованості і тональності емоції, які у певному поєднанні виражають емотивний дейксис і виявляються у використанні певних мовних засобів (емотивних знаків) і стратегій мовленнєвої поведінки. Емоції розглядаються як інтенціональні структури, що включають вказівку на збереження/зміну ситуації, що склалася, певні її аспекти, задіяних у ній агентів та об’єктів. Переживання емоції стає мотивом для здійснення деяких дій, що виражається у певному намірі: емоційному – виразити емоцію невербальними засобами, або емотивному – виразити емоцію словами [21].

А. Вежицька пропонує інший підхід до опису емоцій. Сценарій емоції – це типовий когнітивний сценарій, за яким носії мови вирізняють окреме почуття або їх діапазон, описуваний лексичними універсальними концептами, з використанням зрозумілих інтуїтивно слів, не емономам певної мови, оскільки такі емономи як культурно і мовно специфічні явища, не є універсальними [31: 140]. Необхідно застосувати один лише емоційний концепт «*відчувати*», а також грона не позначених емоційно концептів, як-от *говорити, хотіти, знати, думати, хороший, поганий* і т. д. Це, як належна метамова, успроможнить точне відтворення усіх концептів, особливо пов’язаних з емоціями, прихованими у мові [там же: 138-162]. Л. Антипенко виокремлює такі складові концептуалізації негативних емоном: *причина, переживання та суб’єкт*; основою усіх переживань дослідниця вважає поєднання різних відчуттів, протиставлених в опозиціях *задоволення/ незадоволення, напруження/ розслаблення, збудження/ спокій*, а також

сприйняття/ відитовхування емоціогенного об'єкта. Сценарій емоції має два розв'язки: поглинання емоцією, погіршення ситуації та вихід з емоційного стану, його переборення [1: 12].

В межах когнітивної концепції А. Ортоні, Дж. Клоура та А. Коллінза емоції визначаються через шляхи сприйняття довкілля та змін, які відбуваються в ньому. Враховано три чільні змінні (*бажаність, схвалення і привабливість*), що зумовлюють інтенсивність перебігу емоції, і важливі для визначення цієї інтенсивності та умов її виникнення, а також ґрунтуються на джерелі емоції, агенті, що відчуває її і на об'єкті емоції. Самі ж емоції розуміються як валентні реакції на одну із перспектив розгляду довкілля, із широкого грона емотивних реакцій. Дії агента схвалюються і оцінюються відносно ієрархії стандартів і норм, а привабливість об'єкта – у зв'язку з відношенням, виявленим суб'єктом [13: 334-340].

Важливим питанням розрізнення та опису емоцій є виявлення їх прототипових ситуацій, конструйованих на підставі: біполярних параметрів – (*не*)задоволення, збудження/заспокоєння, (*не*)керованості; аспектів когнітивної оцінки ситуації (новизни, приємності подій, сприятливості для досягнення мети, потреб, відповідності етичним нормам та уявленням про власне ідеальне «Я» тощо). Сценарій емоції має п'ять етапів: її першопричина – ментальне чи фізичне сприйняття стану речей; безпосередня причина, розумова оцінка стану речей як (не)імовірного, (не)бажаного; власне емоція; намір продовжити чи перервати цей стан; зовнішні (не)контрольовані, в т. ч. й вербальні емоційні вияви [4: 52-53]. Існує, правда, думка, що прототипові сценарії не висвітлюють характеру самого емоційного переживання [11: 153]; та слід розрізнити прототипові сценарії (де подається характеристика емоції, її причин, наслідків, та лінійний вигляд складників) і ситуації (де опис емоції та послідовність її фаз є неважливими). Так, можна узагальнено подати схему-прототип агента-суб'єкта (X) та об'єкта (Y) емоції, з різноманітними варіантами взаємодії складових, як-от: X є виразником певного типу емоційної поведінки: *an angel of light* – доброзичлива, світла особа; *знає певної емоції (до Y)*: *as sick as a dog* – глибоко стривожений; *спонтанно діє під її впливом*: *as the spirit takes/ moves one* – куди душа бажає; X обмежує зовнішні вияви емоції: *bridle one's tongue* – загнудзати язика; *переборює власну емоцію*: *contain oneself* – тримати себе в руках; *не здатен її перебороти*: *couldn't help it* – не могли себе опанувати; X перестав відчувати певну емоцію: *can breathe easily again* – зітхнути з полегшенням; *або взагалі не відчуває жодної*: *cool, calm and collected* – спокійний; *емоція X-а змінюється*: *change one's spots* – піти проти своїх уподобань; X удає переживання емоції: *to shed crocodile tears* – лити фальшиві сльози; чи, навпаки, *ламається під її впливом*: *to reach the breaking point* – досягти межі зриву. X спричинює певну емоцію Y: *put one's foot in it* – бовкнути, засоромити; *відчуває її*: *break the ice* – зламати лід першого спілкування; *реагує на неї*: *a good Samaritan* – помічник у стресовій ситуації; *схвалює її*: *can take a joke* – (він) не ображається на жарти; *не сприймає емоцію Y*: *to get sb wrong* – не так зрозуміти почуття; *змінює емоцію Y*: *one's bedside manner* – заспокоїливо, мов коло ліжка хворого; X пригнічує емоцію Y: *cannot call one's soul one's own* – страждати від порушення приватності; *або взаємну емоцію X та Y*: *clear the air* – владнати непорозуміння; Y *знає фізичної реакції емоції X*: *box smb's ears* – дати комусь позауш; X та Y *поділяють настрій*: *bill and coo* – воркувати, милуватись.

Однак більшість дослідників зазначає, що за позначенням емоцій стоять не думки чи абстрактні інтерпретації, а певне почуття-стан, що має певний концептуальний зміст [18; 22(а,в); 24; 25; 27; 29], що можна представити у вигляді певної моделі, структури або фрейму, в основі яких лежить абстраговане від конкретних ситуацій, узагальнене знання про найтипівіші, постійні характерні особливості тої чи іншої емоції, що включає в себе вказівку на сутність емоції, її фізіологічні прояви, особливості поведінки індивіда у відповідному емоційному стані і т. д. Ми розуміємо фрейм як багатокомпонентне уявлення, мислене у цілісності складових; певну статичну сукупність стандартних знань [14: 119]. Так, наприклад, фрейм почуття – стану страху розглядається як такий психологічний стан суб'єкта, коли особа X сприймає реальну чи гіпотетичну подію P, яка сприймається як небезпека, що викликає сильне збудження і, як наслідок, порушення гомеостазу Q; і тому X неконтрольовано переживає активний негативний емоційний стан, що полягає у втраті

самовладання F, яка проявляється на деякий час Tі в аномальному для X-а стані A чи діях V [17]. Отже, почуття – стан страху в його концептуально-мовному виявленні – це знання про пережитий стан або стан, що переживається. Йому завжди передують деяка ситуація (P), яку суб'єкт (X) сприймає як небезпеку, тобто ситуацію, розвиток якої здатний завдати фізичної, матеріальної чи моральної шкоди суб'єкту.

Інша концепція емоції страху передбачає, що до структури знань про це почуття-відчуття входить також диференціація типів страху та виявлення ситуацій, в яких він може відчуватися: це а) страх перед можливою майбутньою небезпекою; б) страх у значенні “я не смію”, що походить із усвідомлення непевненості у результаті і ґрунтується на відношенні до чогось невідомого, чужого або ворожого; в) страх у значенні тривоги або побоювання за когось або щось; г) ідеологічний страх (наприклад, Бога); д) екзистенціональний – страх померти [27]. Дослідники, котрі дотримуються цієї точки зору, розглядають усі інші емоції (як позитивні, так і негативні) аналогічним чином [24; 25; 29]. Варто навести прототиповий сценарій стадій когнітивної моделі емоції гніву: а) образлива для суб'єкта подія (що передують та викликає емоційний стан гніву); б) емоція гніву (суб'єкт відчуває цей стан, наявні його фізіологічні ознаки); в) спроба контролю емоційного стану; г) втрата самоконтролю; д) відплата (суб'єкт безпосередньо виражає емоційний стан гніву, проти особи, що його викликала) [29].

У нашій концепції емоцій ми поділяємо точку зору щодо емоції як психічного явища із трьох складових (психічного стану, фізіологічних процесів і певних способів вираження) [23; 28; 29]. При цьому ми, визнаючи взаємозв'язок емоцій з оцінками, мотивацією, діяльністю, усе ж виділяємо в емоції головним компонентом саме психічне почуття-стан, якому підпорядковується також і елемент оцінки. У цьому питанні ми розходимося з А.Б. Феоктистовою, котра вважає, що страх як негативна емоція – це жива реакція на певну подію, а страх як уже пережита емоція – це почуття-стан [18]. Проте емоції недоступні прямому спостереженню, їх важко перевести у слова, витлумачити у словниковій статті, а легше порівняти із чимось, відомим мовцю. Тому, окрім смислового підходу до опису емоції, існує другий – метафоричний [3: 27]. Дж. Лакофф та М. Джонсон зазначають, що мовні засоби вираження емоцій украй метафоричні, тому найвідповіднішим лінгвістичним описом емоцій автори вважають метафори, у яких ці емоції концептуалізує мова: так, емоції щастя і смутку метафорично протиставлені як верх і низ [12: 35-36]; любов – це подорож, фізична сила, пацієнт, божевільня, магія, війна [там же, с 72, 80-82]. На іншу думку, первинним є саме метафоричне значення імені емоції, воно – продукт міфологічного мислення або результат виявлення суті явища шляхом порівняння з наочнішими чи зрозумілішими об'єктами [1: 6]. Між деякими метафоричними образами та психічними явищами є відповідність: образ рідини слугує засобом вияву інтенсивності почуттів; м'які відчуття і переживання, які контролює суб'єкт, передаються образами хмар, вітру; внутрішнє напруження і збудження – через образи тварин, які кусають, гризуть [там же: 17]. Інший важливий аспект концептуалізації емоцій – пов'язаність з ідеєю світла (позитивні) та темряви (негативні емоції) [4: 55-56]. З іншого боку, в основі метафор лежить емоційне сприйняття об'єктів світу, яке, декодоване реципієнтом, викликає емоційний ефект, що зазначає ґрупо дослідників [5; 6; 10; 16; 17]. Тож до лінгвістичного вжитку увійшов термін **концептуальна метафора**, яку вбачають у процесі розуміння одного концепта чи концептуальної області в термінах іншого концепта чи концептуальної області [12], як інструмент осмислення нових понятійних сфер у термінах зрозуміліших сфер, ближчих до людини: пор. буквально геометричне використання визначення *високий* в словосполученні *висока людина*, *високе дерево* та його метафоричні переноси на сферу динаміки (*висока швидкість*), естетики (*мистецтво*), соціальних відносин (*пост*), праці (*майстерність*) і т. д. Концепт(уальний комплекс), ідентифікований за допомогою метафори, визначають як **концептуальний референт**, або область цілі. Концепт(уальний комплекс), залучуваний для порівняння, є **концептуальним корелятом**, або областю-джерелом (до якої належить *сфера-джерело* – буквально значення корелята, та *сфера-мета* – переносне, нове значення [13: 9; 2: 136]). Абстрактний референт осмислюється з допомогою конкретнішого корелята; для того ж референта може використовуватися ґрупо різних корелятів. Група референтів, систематично

застосовуваних до конкретного корелята, дістала назву *спектру метафори*. Самі метафори поділяються на структурні, онтологічні, орієнтаційні, «канал зв'язку», «контейнер», «конструювання». Наприклад, в концептуалізації емоцій спостерігаємо предикат(ив)ні бінарні образи **СТАНУ та ОРІЄНТАЦІЇ**: ТИХИЙ/ ГОЛОСНИЙ: *crying evil* – кричуще, відверте зло; *quiet desperation* – тихий відчай; ГАРЯЧИЙ/ ХОЛОДНИЙ: *cold fury* – опанована злість; *in the heat of the moment* – у запалі, гніваючись, нервуючи; ПОЧАТКОВИЙ/ КІНЦЕВИЙ: *the end of the road* – «кінець шляху», щаслива мета, ВИСОКИЙ/ НИЗЬКИЙ: *high on smth* – збадьорений; *down in the mouth* – пригнічений; ВАЖКИЙ/ ЛЕГКИЙ: *easy/ hard on the nerves* – що легко чи сильно діє на нерви; ТВЕРДИЙ/ ГАЗОПОДІБНИЙ: *hot air* – «жарке повітря», нездійснені погрози; ЦЕНТРАЛЬНИЙ/ ПЕРИФЕРІЙНИЙ: *in one's heart of hearts* – «у серці сердець», глибині душі; *a cloud on the horizon* – «хмара на горизонті», клопоти; СВІТЛИЙ/ ТЕМНИЙ: *the light of day* – «світло дня», розв'язання клопоту; *the prospects are dark* – несприятливі перспективи; СПРАВНИЙ/ НЕСПРАВНИЙ: *a damp squib* – невдалий жарт, «мокра петарда»; ЗВИЧАЙНИЙ/ ВИНЯТКОВИЙ: *the day of days* – «день над усі дні», приємний; ДРІБНИЙ/ ВЕЛЕТЕНСЬКИЙ: *a crumb of comfort* – крихта заспокоєння та *an ocean of mirth* – океан веселощів. Спостерігаємо, наприклад, і структурні метафори (НАПАДУ) ХВОРОБИ: *a fit of laughter/ rage* – напад реготу/ шалу; (ХИЖОЇ) ТВАРИНИ (часте вживання): *nature, red in tooth and claw* – «природа із закривавленими іклами», безжална конкуренція; *a scalded cat* – «ошпарений кіт», втеча у паніці; ШЛЯХУ: *(go) down the memory lane* – «униз стежкою спогадів», у меланхолійній задумі; ПРОВАЛЛЯ: *generation gap* – «пропасть поколінь», непорозуміння; СМЕРТІ: *die laughing* – «умерти сміючись», сміятися до знемоги; ЖИТТЯ: *come alive* – «ожити», зацікавитися; СПОРТУ, зокрема ЗАБОРОНЕНИХ ПРИЙОМІВ: *it's no cricket* – «це не крикет», так не можна (обурення); КОРОЛІВСЬКОЇ ВЛАДИ: *crowning glory* – «коронуюча слава», предмет гордості.

У статті ми здійснили спробу узагальнити чільні теорії та підходи щодо лінгвокогнітивної інтерпретації емотивності, визначити співвідношення категорій емоційності, емотивності та оцінності; зіставити концепції вітчизняних та зарубіжних учених. Нам видається доцільним протиставлення та порівняння концептуалізації блоків споріднених позитивних та негативних емоцій та емоційних станів, категорії оцінності – адже проблема, безумовно, заслуговує на подальші дослідження та уточнення.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антипенко Л. Спроба концептуального аналізу імен негативних емоцій в російській мові: автореф дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02/ ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. – Х., 1995. – 23 с.
2. Антонова, О. В. Лінгвокогнітивний механізм метафори // Нова філологія. – 2005. - № 2 (22). – С. 134-140.
3. Апресян, В. Ю., Апресян, Ю. Д. Метафора в семантическом представлении эмоций // Вопросы языкознания. – 1993. – № 3. – С. 27-35.
4. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания // Вопросы языкознания. – 1995. – № 3. – С. 37-67.
5. Арнольд, И. В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования) [Текст]: уч. пособие для студентов пед. ин-тов по специальности №2103 "Иностр. яз". – Л.: Просвещение, 1981. – 295с. – ISBN
6. Арутюнова, Н. Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С.5-32.
7. Балли Ш. Французская стилистика. – М.: Изд. ин. лит., 1961. – 393 с.
8. Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04/ КНЛУ. – К., 2007. – 22 с.
9. Джонсон-Лэрд Ф. Процедурная семантика и психология значения // НЗЛ. Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С. 234-257.
10. Долинин К. А. Интерпретация текста: (Фр. яз.): уч. пособие для студентов по спец. №2103 "Иностр. яз". – М.: Просвещение, 1985. – 287 с.
11. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина; под общей ред. Е. С. Кубряковой. – М.: Филолог-й ф-тет МГУ им. М. М. Ломоносова, 1996. – 245 [+2с.]. – ISBN 5-89042-018-6
12. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для ин-тов и фак-тов иностр. яз. – М.: Высш. шк, 1986. – 336 с.
13. Лакофф Дж., Джонсон, М. Метафоры, которыми мы живем / пер. с англ.; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова; изд. 2-е. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 256с. – ISBN 978-5-382-00627-7
14. Ортони А.; Клоур Дж; Коллинз А. Когнитивная структура эмоций [Текст] // Язык и интеллект. Сб. / Пер. с англ. и нем. / Сост. и вступ. ст. В. В. Петрова. – М.: Изд-я группа «Прогресс», 1996. – С. 314-384.
15. Процак Л. М. Емотивний простір художнього тексту// Стежками Франкового тексту (комунікативні, стилістичні та лексикографічні виміри роману «Перехресні стежки») / Наук. ред. Ф. С. Бацевич– Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – С. 85-112.
16. Сандомирская И. И. Эмотивный компонент в значении глагола (на материале глаголов, обозначающих поведение) // Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности. АН СССР. Институт языкознания. – М.: Наука, 1991. – С. 114-136.

17. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция // Метафора в языке и тексте. АН СССР. Институт языкознания. – М.: Наука, 1988. – С. 26-52. – ISBN 5-02-010889-8
18. Феоктистова А. Б. Когнитивные аспекты семантики идиом, обозначающих чувства-состояния : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1996. – 24с. –
19. Шамаева Ю. Ю. До когнітивного моделювання емоції радості: синергетичний підхід // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: Всеукр. зб. наук. пр. – Черкаси: ЧДТУ, 2002. – Число 6. – С. 228-230.
20. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе (на материале английского языка). Воронеж: Изд-во ВУ, 1987. – 193с.
21. Шаховский В. И., Жура В. В. Дейксис в сфере эмоциональной речевой деятельности // Вопросы языкознания. – 2002. – № 5. – С. 38-56.
22. Arnold M. B. Emotion and Personality. Psychological Aspects. – N.-Y.: Columbia University Press, 1960. – Vol. I. – 296 p. (a)
23. Arnold M. B. Emotion and Personality. Neurological and Psychological Aspects. – New - York: Columbia University Press, 1960. – Vol. II. – 430 p. (b)
24. Ekman P., Friesen W. V. Unmasking the Face. A guide to recognizing emotions from facial clues. – Englewood Cliffs (N.J.): Prentice – Hall, 1975. – 212 p.
25. Engel G. L. Toward a Classification of Affects // Expression of the Emotion in Man. / The Symposium on expression of the emotions in man. – New York: International Universities Press, Inc., 1963. – P. 266-294.
26. Frijda N. The Emotions. – N.-Y.: Cambridge University Press, 1987. – 812 p.
27. Heller A. Theory of Feelings. – Assen: Van Gorcum, 1979. – 244 p.
28. Knapp P. H. Introduction: Emotional Expression – Past and Present // Expression of the emotion ...
29. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. – Chicago; London: University of Chicago Press, 1987. – 614 p.
30. Wierzbicka A. Język – umysł – kultura // Wybór prac pod redakcją J. Bartmińskiego. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999. – 593 str. – ISBN 83-0112-608-6

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Лозова – асистент кафедри англійської філології ЛНУ ім. І. Франка.
Наукові інтереси: психологічний роман, когнітивна лінгвістика, емотивність.

ТОПОНІМ ДНІПРО У ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ВАСИЛЯ СТУСА

Алла ЛУПОЛ (Оdesa, Україна)

У статті розглянуто вживання топоніма Дніпро та відповідних відтопонімних прикметників у всіх поетичних текстах В.Стуса. Аналізуються функціонально-семантичне навантаження оніма та його синтагматичні зв'язки з іншими топонімами та апелятивами.

In the article is presented the uses of toponim Dnepr and the proper from adjectives of toponims in all of poetic texts of V.Stus. Analysed functionally semantic loading of onim and its syntagmatic connectives with other toponims and apeletives.

Топонім **Дніпро** належить до найчастотніших у поетичних текстах Василя Стуса. Це помітили й ті дослідники, які спеціально не займалися підрахунками частотності вживань тих чи інших слів у віршах поета, зокрема [4 : 40]. Назва найбільшої річки України у поетичних текстах Василя Стуса посідає друге місце після топоніма **Україна**. Частотність згадок у поетичних текстах Стуса топоніма **Дніпро** (40) та прикметника **дніпровий** (8) переконує, що цей онім справді дуже вагомий у мовній картині світу поета. У багатьох контекстах він набуває символічності, виступаючи знаком України та українського топосу. Втім, топонім **Дніпро** постає в аналізованих контекстах як багатофункціональна лексична одиниця.

Дніпро може бути об'єктом зображення у пейзажних замальовках – така його роль у віршах раннього Стуса. Тоді топонім стає у тексті твору деталлю у змалюванні пейзажу: *Сиве небо обрієм пролилося. / Ліловіє Труханів острів. / І Дніпро у моїх очах, / катери і автомобілі* [5 (1, кн. 1 : 44-45)]; *Голубів Дніпро – останнім денним полум'ям / <...>. <... > та небо, зловлене у витишений Дніпро* [5 (1, кн. 1: 146)]; *Побігла вільгість від Дніпра / на Володимирову гору* [5 (3, кн. 2 : 199)]; *Від лівого берега Дніпра / відділився острівець, / схожий на Кубу* [5 (3, кн. 2 : 251)]; *довгий ніготь, захований в манікюр, / показує на Дніпро, на вербові котики / і божевільні прориви провесняної висоти* [5 (3, кн. 2 : 258)]. Набагато рідше гідронім виноситься у заголовок вірша: «Паводок на **Дніпрі**» [5 (1, кн. 2 : 99)].

Дніпро у різних контекстах постає важливим компонентом зображуваного ландшафту. А ландшафт цей може бути різним – від майже ідилічного (*Світять зорі і зночі / аж до світань горять – / цей золотавий дощик / повнить лоно Дніпра* [5 (1, кн. 2 : 221)]) до «емоційно розхристаного», збуреного вітром й усіма стихіями, такого, що відповідає трагічному станові краю: *Дніпра жовтозелена грива / розкошлана по всіх вітрах / і гайвороння сиротливо /*